

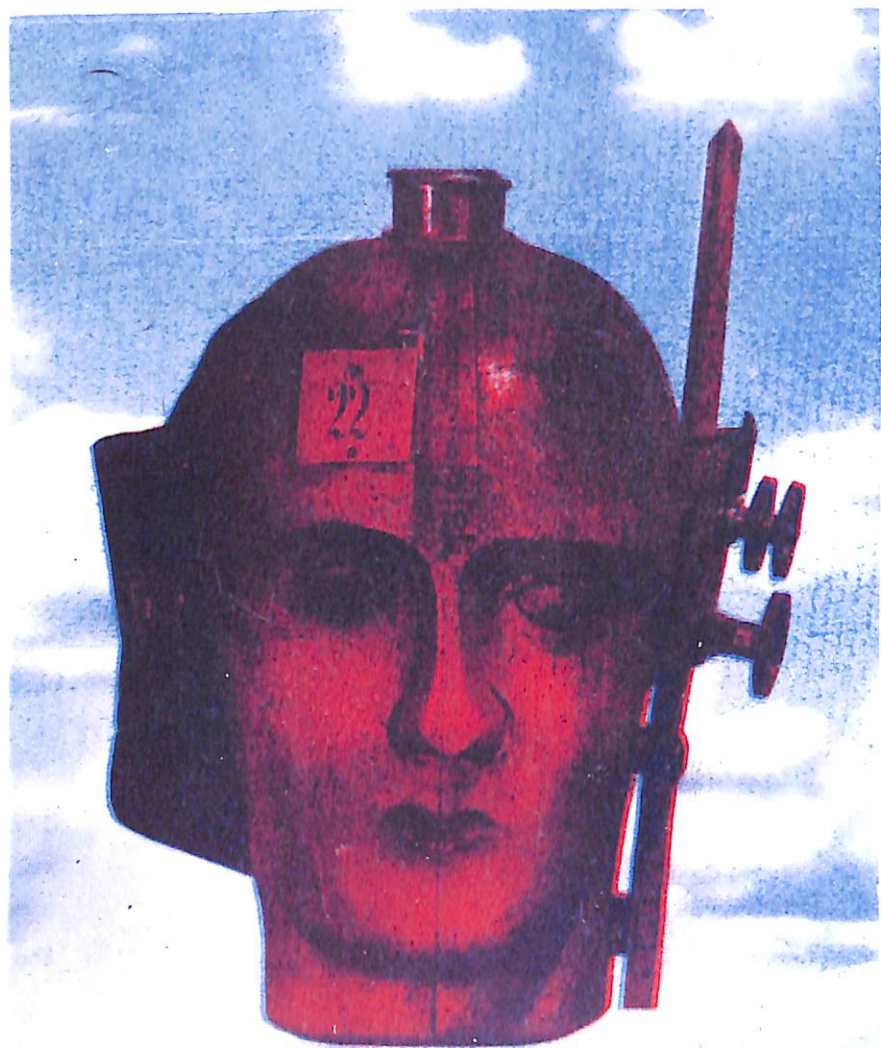
daullja prej letre

BIBLIOTEKA

BSH-31

M 98

BESNIK MUSTAJ

Nga i njëjti autor në "ARBRI"
Vera pa kthim, 1992
Gjinkallat e vapës, 1994
Një sagë e vogël, 1995

Kopertina
VANGJUSH VALLA

© ARBRI për botimin në shqip
Tiranë, 1996

Dauļļa prej letre

Jakup Cena doli nga zyra e madhe dhe e bukur e Enver Hoxhës me kokën fare të turbullt. Ai nuk e dallonte dot ç'i kishte bërë më shumë përshtypje. Nëse lëmë mënjanë kënaqësinë hutuese të çastit - ishte takimi i tij i parë me Sekretarin e Përgjithshëm të Partisë dhe Kryetar i Qeverisë, heroi legjendar i çlirimit, siç shpreheshin gazetatat tashmë - ai nuk ndihej as i gëzuar dhe as i trishtuar, as i sigurt se do t'ia dilte mbanë detyrës që sapo iu ngarkua dhe as dyshues për suksesin. Ai ndihej thjesht i ftohtë dhe bosh. Dhe nuk e kuptonte përse.

Enver Hoxha i kishte folur Jakup Cenës gjatë dhe gjithë pasion për punën e pazakonshme të komisionit që ai do të drejtonte dhe sidomos kishte ngulur këmbë në rëndësinë e skajshme që kishte kjo punë për të ardhmen e pushtetit të tyre, domethënë të pushtetit të popullit, por pa ia shpjeguar sadopak përmbajtjen e kësaj rëndësie. Dhe Jakup Cena nuk kishte marrë vesh asgjë. Por nuk kishte bërë asnjë pyetje. Jo nga hutimi. Ai e dinte nga të tjerët se Enver Hoxhës nuk i pëlqenin njerëzit që e detyronin të fliste më gjatë nga ç'e kishte parashikuar. Ai vetëm pyeti ankueshëm veten se përse nuk e sqaroi më gjatë Enveri. Jakup Cena nuk ishte i mësuar ende me detyra politike dhe aq më pak me përgjegjësi të ndërlikuara. Nuk ishte mësuar ende ta plotësonte të pathënën e eprorëve. Ai nuk kishte dashur të besonte dhe nuk mund ta besonte se Sekretari i Përgjithshëm i Partisë, ai që kishte udhëhequr dhjetëra mijë partizanë në luftën fitimtare kundër fashizmit, nuk e kishte as vetë fort të qartë këtë rëndësi. Nga ana tjetër, mundësia e fundit që Jakup Cena do të pranonte ishte ajo e sekretit. Ai ishte tejet i bindur se Enver Hoxha nuk ia kishte fshehur një pjesë të së vërtetës. Ai nuk e shkoqiste dot se ç'kishte ndodhur në zyrën e madhe e të bukur midis tij dhe Sekretarit të Përgjithshëm të Partisë e Kryetar i Qeverisë.

Tek e përcillte në derë, Enver Hoxha, duke i dhënë fytyrës një hije të re serioziteti, jo dhe aq miqësore kësaj here, kishte përcaktuar:

-Duhet që gjithçka të marrë fund shpejt, kupton? Shumë shpejt. Siç po ecin ngjarjet, nuk kemi asnjë minutë për të humbur. Më kupton? Themelet e kështjellës sonë duhet t'i hedhim shpejt e të sigurta.

-Si urdhëron! - ishte përgjigjur ushtarakisht Jakup Cena, pa u menduar. Atij nuk i kishte pëlqyer ndryshimi i papritur i shokut Enver.

- Çfarë kupton ti me "shpejt"? - i ishte drejtuar Enveri me një ton edhe më të ftohtë.

Jakup Cena kishte mbledhur supet, i zënë ngushtë. Dhe kishte shtrënguar instinktivisht dhëmbët nga frika se do t'i shpëtonte ndonjë grumbull tingujsh pa kuptim, siç i ndodhte zakonisht në rrethana të tilla, kur nuk ishte plotësisht zot i vetes. Sekretari i Përgjithshëm i Partisë ishte bërë papritmas kërcënues. Dhe Jakup Cena e zuri për herë të parë veten në gabim. Ai nuk e kishte përligjur ashpërsimin e tjetrit. Nuk më takon mua ta gjykoj, tha me vete qortueshëm.

-Me një fjalë, shok i dashur, ti do të përfundosh para se të bjerë Berlini. Kjo është shpejtësia që na nevojitet. Vetëm kjo. Patjetër para se të bjerë Berlini, dhe ti do ta bësh, jam i bindur, - kishte vazhduar Enveri më fort i kënaqur me heshtjen e tjetrit. Në zërin e tij të plotë ishte davaritur kërcënimi.

-Si urdhëron! - kishte përsëritur mekanikisht Jakup Cena, duke marrë frymë i lehtësuar, si të ishte shmangur nga një rrezik i panjohur. Ai nuk ishte ende i aftë të mendonte për ato që i thuheshin. Shoku Enver ishte i bindur në aftësitë e tij, dhe kaq i mjaftonte. Por donte të dilte sa më parë nga ajo zyrë. Dhe përpiqej vetëm të mos harronte asgjë nga ç'dëgjonte. Do të kishte kohë t'i rendiste mirë e bukur në kokë të gjitha porositë që po merrte.

Enver Hoxha e kishte mbajtur edhe një grimë herë në prag, duke i shpjeguar ultas, mbështetur lehtë te bërryli i tij me një afri të çuditshme miqësore, si t'i besonte një të fshehtë të madhe, se pagëzimi i ri i rrugëve dhe shesheve të kryeqytetit hynte ndër përgatitjet e domosdoshme dhe urgjente të pushtetit të tyre për t'u njohur nga fuqitë e mëdha. Më kupton? kishte përsëritur disa herë kryetari i qeverisë. Ne nuk do të bëjmë daulle prej letre. Ne tani jemi shtet, nuk ka dyshim, por këtë duhet ta pranojnë sa më shpejt të tjerët, ata që na duan e ata që s'na duan. Shqipëria jonë, ashtu siç e duam ne, do të fillojë kështu të ketë marrëdhëniet e saj ndërkombëtare. Më kupton? Jakup Cena kishte vazhduar të miratonte mekanikisht, gjithnjë i paafte të gjente lidhjen midis rënies së afërme të Berlinit, njohjes nga aleatët të regjimit komunist shqiptar, që sapo

Daullja prej letre

kishte dalë nga Lufta Nacionalçlirimtare, dhe ndryshimit të emrave të rrugëve dhe shesheve të kryeqytetit të tyre. Nuk shihte asnjë pikë të përbashkët. Megjithatë, në oborrin e ndërtesës së heshtur të Komitetit Qendror të Partisë ai tha me vete se detyra që po i ngarkohej ishte me siguri e rëndësishme së veçantë, përderisa e kishte thirrur vetë Enver Hoxha për t'ia komunikuar. Thuhej se ai vepronte kështu vetëm kur emëronte ministrat dhe gjeneralët. Ishte një përpjekje e kotë për ta përzënë dyshimin absurd se mos kryetari i shtetit po tallej me të. Ky dyshim iu shoqërua me një ndjenjë tjetër fajësie. Si guxonte të vinte në pyetje Sekretarin e Përgjithshëm të Partisë? Rrëmuja e pakëndshme në kokë iu shtua nga krahasimi i përgjegjësive së vet të re me atë të ministrave dhe gjeneralëve. Është përgjegjësi ushtarake apo civile? pyeti ai veten dhe nëpër mend iu soll ajo puna e daulleve, që s'duhej të ishin prej letre. Pse daulle? Dhe si ishin daullet prej letre? Ç'kuptim kishte një paralajmërim i tillë? Kishte diçka të padukshme, që nuk shkonte.

2.

Pak më vonë, në vetminë e dhomës ku banonte qysh nga çlirimi i Tiranës, Jakup Cena e solli dhe e risolli shumë herë nëpër mend bisedën me Enver Hoxhën dhe nuk gjeti asnjë arsye që ta përligjte një tallje të Sekretarit të Përgjithshëm të Partisë me një komunist të thjeshtë e të devotshëm, siç ishte ai. Dhe të aftë për të kryer detyra të rëndësishme, siç ishte shprehur vetë Enveri. Ai u bind, sidoqoftë, se diçka e jashtëzakonshme kishte ndodhur në ndërgjegjen e tij përderisa arrinte ta mendonte mundësinë e talljes nga udhëheqësi i vendit, pa u tronditur si në fillim. Duhej të ishte me siguri diçka shumë serioze dhe fare e ndryshme, mendoi ai, kryesisht me dëshirën për t'u dhënë fund hamendjeve turbulluese. Por, ky përfundim nuk e ndihmoi dhe aq për ta nisur punën.

Arsyet për ta marrë me shpërfillje detyrën, iu shtuan në ditët që pasuan. Sidomos njëra e preku thellë në sedër. Jakup Cena mësoi nga një burim i sigurt se Enver Hoxha kishte kërkuar që kryetari i komisionit për emërtimin e rrugëve dhe shesheve të kryeqytetit të ishte "një shok besnik dhe trim, por jo shumë i ditur, më shumë entuziast sesa i zgjuar dhe pa rreth familjar".

Jakup Cenën nuk e shqetësonte dhe aq pyetja se përse nevojiteshin këto cilësi të kufizuara, thua se bëhej fjalë për një rojtar burgu, kur detyra ishte aq e rëndësishme. Ai, madje, nuk shkoi as deri te mendimi se detyra nuk ishte dhe aq e rëndësishme përderisa do ta

kryente një njeri aq i rëndomtë. Në fshatin e tij burra të tillë zgjidheshin për barinj, të aftë vetëm për të duruar trillet e motit e për t'u ndeshur me ujqërit. Jakup Cena ndihej i fyer thellë përse kishin vënë dorën pikërisht mbi atë si të përshtatshëm për kallëpin e ngushtë të caktuar. Dhe kush e kishte zgjedhur? Sigurisht që jo Enver Hoxha vetë. Ata nuk kishin patur rast të njiheshin gjatë luftës dhe as më pas. Jakup Cena nuk e kishte kurrsesi inatin me Sekretarin e Përgjithshëm të Partisë. Në fund të fundit ai vepronte në përputhje me nevojat e punës së vet. Dihet se udhëheqësit e politikës së madhe (Enver Hoxha kishte thënë së fundi se fitorja e luftës ishte më e lehtë se fitorja e politikës) përfitojnë edhe nga të mençurit, edhe nga budallenjtë. Jakup Cena nuk ngurronte t'i shërbente çështjes, për të cilën kishte vënë shumë herë në rrezik edhe jetën. Por jo si budalla. Ai u përpoq më kot të mësonte se kush e kishte damkosur si të tillë. Duhej të ishte me siguri ndonjëri nga të njohurit e tij. Ndonjëri që i ruante fshehurazi ndonjë mëri të vjetër. Ai sollti nëpër mend një nga një të gjithë shokët e tij, që kishin marrë tashmë poste të larta në ushtri apo në jetën civile. Asnjeri nuk kishte lidhje të drejtpërdrejtë me kreun e shtetit dhe as me detyrën që i ishte ngarkuar Jakup Cenës. Dhe asnjeri nuk e kishte nëpërkëmbur kurrë për njeri të pagdhundur. Të paktën mesa dinte ai. Unë di shumë pak, mesa duket, u dorëzua Jakup Cena. Ky ishte fillimi i dyshimit të tij të tmerrshëm për veten. Për disa ditë me radhë Jakup Cena iu përvodh shokëve. Ai ishte i zënë me jetën e vet të shkuar. Donte me çdo kusht të bindej se nuk kishte dhënë prova të një zgjuarsie të mangët. Por u bind për të kundërtën, siç edhe u bind se ishte treguar gjithmonë besnik dhe trim. Zbuloi shumë raste kur kishte gabuar krejt si një budalla. Kush më paska njohur më mirë nga ç'e kisha njohur unë veten? pyeti Jakup Cena i mbushur me dëshpërim. Dhe përse nuk më kanë tërhequr kurrë vëmendjen ata që më hiqeshin si shokë të zemrës?!

Nuk i mbetej veç të fillonte punën që i kishin ngarkuar. Ishte hera e parë që ai do të kryente një detyrë pa gëzim. Po shkonte qysh në fillim kundër njëres nga cilësitë për të cilat ishte çmuar: entuziazmit. Ishte një ndryshim që vetëm ai vetë e ndiente dhe nuk e parashikonte dot se ç'ndikim do të kishte mbi rezultatin përfundimtar.

Të drejtën për ta ndërtuar komisionin që do të caktonte emrat e rinj, rrugët dhe sheshet e kryeqytetit, ia kishin lënë atij, dhe kjo ishte shenjë e mirë. Ishte një kompetencë e kënaqshme dhe që e forconte pushtetin e tij

Daullja prej letre

të kryetarit. Me një shtysë të fshehtë hakmarrjeje pa adresë Jakup Cena zgjodhi ndër të njohurit e vet ata më pak të zgjuarit, më pak të diturit, familjarisht më të vetmuarit, por edhe më besnikët, më trimat e më verbërisht entuziastët. Ishin ndër të njohurit e tij që i donte sinqerisht dhe nuk synonte aspak t'i poshtëronte. Ai vazhdoi të mos e dinte se kundër kujt drejtohej hakmarrja e tij e fshehtë. Dinte vetëm se besnikëria dhe trimëria ishin dy cilësitë që përçmonte më tepër tashmë te një burrë. Dhe nënqeshte me vete me një kënaqësi të ligë tek dëgjonte në radio fjalimet e dendura të Enver Hoxhës, në të cilat besnikëria dhe trimëria shpallehin si virtytet më të lavdërueshme të popullit shqiptar. Jakup Cenës iu duk se kishte kuptuar diçka thelbësore nga fryma e historisë që po niste, të cilën, fatkeqësisht, nuk mund t'ia pohonte askujt: Kryetari i ri i Qeverisë pëlqente një popull të budallepsur. Turmat e trimave besnikë e duartrokisnin dhe e brohorisnin udhëheqësin me zjarr dhe Jakup Cena plotësonte me mend: një popull i budallepsur, por besnik dhe entuziast. Ai do të kishte dashur ta nxirrte nga vetja zbulimin, si një mënyrë për të dëshmuar se ai vetë ishte ndryshe, ishte më shumë i mençur sesa trim. Dhe sidomos nuk ishte verbërisht trim. Dhe as verbërisht entuziast. Nuk guxonte. Dhe kjo mungesë guximi i pëlqente, sikur e ngushëllonte disi: ai nuk ishte aq entuziast dhe trim sa ç'e kujtonin. Domethënë ishte edhe më pak i metë nga ç'e kujtonin dhe ata që e kishin zgjedhur gaboheshin, nuk e njihnin.

3.

Punën e mendonte të thjeshtë. Mori hartën e kryeqytetit, një hartë ushtarake, më e sakta, e përpiluar nga gjermanët gjatë pushtimit, mori edhe listën e dëshmorëve të zgjedhur nga Komiteti Qendror i Partisë për t'u nderuar veçanërisht dhe, i ndihmuar nga bashkëpunëtorët e tij besnikë e entuziastë, shpërndau brenda një nate emrat e rinj, që do të zëvendësonin të vjetrit mbi shenjat e rrugëve e të shesheve. Mund të thuhet se ishte një punë e këndshme. Jakup Cena dhe shokët e tij argëtoheshin si fëmijë duke sajuar grindje plot humor midis të vdekurve, që i rrëmbenin njëri-tjetrit postet e përjetësisë. Fitonin të rënë e fundit, natyrisht. Vetëm ata mbanin tashmë yllin e ndritshëm të dëshmorit. Nëse do të kishin mbijetuar, a do të renditeshin edhe ata ndër mendjengushtët trima e besnikë? pyeti Jakup Cena disa herë veten. Ishte një nga netët e para të pranverës, me një qiell të kthjellët e të lartë, plot me dritë hëne si re pluhuri lulemimozash. Pranvera e parë e lirisë, siç thuhej në shtyp

e në fjalimet e udhëheqësve, po hyn te bukur. Me siguri do të ishte thënë se edhe natyra gëzohej për jetën e re që po fillonte, sikur të mos ishte një dallgë e mallkuar karkalecësh, që dendësohej dita-ditës nëpër fushat e jugut e të bregdetit dhe rrezikonte t'i brente të mbjellat, që kishin nisur të mbinin. Jakup Cena donte tashmë ta përfundonte sa më shpejt detyrën, ta hiqte qafe, siç shfrynte ai me vete, edhe pse nuk e dinte me çfarë do të merrej në të ardhmen. Ta hiqte qafe, por pa bërë një daulle prej letre, u kujtua ai për porosinë e pakuptueshme të Enver Hoxhës. Në të vërtetë, ai vetëm tani po fillonte të mendonte se nuk kishte asnjë plan për të ardhmen e vet. Ndoshta do të regjistrohesh në një shkollë ushtarake, pse jo, ku nuk e pengonte mosha e shtyrë. Sapo i kishte kapërcyer të tridhjetat. Më parë do të kishte besuar se ishin meritat si partizan, që do t'ia çelnin dyert e kësaj shkolle. Tani e dinte se nevojiteshin të tjera kushte, të cilat, për fatin e mirë ose të keq, i plotësonte: ishte trim dhe besnik, por jo shumë i zgjuar.

Shokët që zgjodhi për në komisionin e rëndësishëm, i kishin këto cilësi edhe më të spikatura se ai. Ata nuk i bënë asnjë pyetje, nuk i dhanë asnjë këshillë. Nuk shfaqën, madje, as kureshtje. Vetëm ndiqnin me laps të mprehur urdhrat e tij, për të shkruar emrat e rinj mbi ata të vjetrit. Jakup Cena i shihte me njëfarë zilie. Do të kishte dashur shumë të kuptonte nëse në kokat e tyre kishte diçka tjetër veç heshtjes dhe entuziazmit. Edhe kjo dëshirë nxitej nga zilia. Pamja e tyre e qetë nuk linte shkas për hamendje. Me siguri që ata do të bënin më përpara se ai.

Në mëngjes gjithçka ishte gati. Para se ta dorëzonin dosjen për miratim, Jakup Cena i ftoi të gjithë shokët e komisionit për një kafe në Bar Sahati. Dhe i përgëzoi me një ton pompoz, ku përzihej përçmimi me mirënjohjen, i bindur se nuk do të takoheshin më për një punë të tillë të çuditshme, që nuk kishte asnjë lidhje me hallet e përditshme të njerëzve e të qeverisë. Kujt i prishnin punë emrat e vjetër të rrugëve? pyeti veten për të fundit herë Jakup Cena. Dhe sidomos aleatët, ç'hynin aty? Po rënia e Berlinit? Ai ishte kujdesur ta fshihte para anëtarëve të komisionit moskuptimin dhe mosvlerësimin për detyrën që u ishte ngarkuar, ashtu si edhe nënvlefësimin, nga frika se kjo do të shkonte në veshin e Enver Hoxhës. Me siguri që do të shkonte. Pasi kishte zbuluar njohjen e thellë që kishte Sekretari i Përgjithshëm i Partisë për atë vetë, Jakup Cena mund të besonte gjithçka. Në të vetmin rast kur i kishte shpëtuar një ironi, ishte gjatë kafesë së përgëzimit në Bar Sahati :

Daullja prej letre

- Siç e shihni, ka edhe punë shumë të rëndësishme që kryhen lehtë, - u ishte drejtuar Jakup Cena bashkëpunëtorëve. Do të kishte dashur t'u thoshte se ka edhe punë shumë të rëndësishme, që u besohen njerëzve jo shumë të zgjuar e të ditur. Domethënë njerëzve të sojit tonë, do të shtonte me një buzëqeshje tallëse. Nuk mund të shkonte aq larg. Ishte nervoz dhe pa atë ndjenjë e lehtësimi që priste nga përfundimi i detyrës. Por nuk e dinte shkakun e bezdisjes që i gumëzhinte gjithandej nëpër rrënjët e flokëve, thua se dallga brejtëse e karkalecave, që kishte vërshuar drejt fushave, kishte prekur edhe lëkurën e kokës së tij. Sidoqoftë, detyrën e quante të kryer dhe nuk kishte bërë një daulle prej letre.

Ishte gabuar. Vetëm pak orë pas dorëzimit të dosjes, e thirrën me urgjencë në komitetin e partisë të Tiranës, ku vetë sekretari i parë, në prani të një vajze që mbante procesverbalin, e qortoi rëndë për cektësi politike në gjykimin e historisë. Jakup Cena e njihte drejtuesin e Partisë për kryeqytetin qysh nga fillimi i luftës, kishin kaluar bashkë edhe çaste të rrezikshme për jetën dhe nuk u besoi syve. Nuk e kishte parë kurrë aq të ashpërsuar. Por as ai nuk ishte më i qartë në vërejtjet e veta. Dinte vetëm të përsëriste, me një zë të ftohtë e të largët, se një cektësi e tillë politike në gjykimin e historisë ishte e palejueshme për një komunist. Toni i tij i pazakontë ia preu hovin Jakup Cenës për t'i kërkuar ndonjë shpjegim më të hollësishëm, më të kuptueshëm. Ai nuk kishte dëgjuar kurrë për gjykimin politik të historisë, nuk e përcaktonte dot ç'ishte, dhe aq më pak arrinte ta merrte me mend përse ishte fjala në rastin e tij.

- Më fal! - tha Jakup Cena, që nuk kishte çelur ende gojë dhe deshi të tërhiqej në çastin kur iu duk se sekretari i parë kishte përfunduar. Ai mendoi me kënaqësi se po mësonte me shpejtësi sjelljen nëpër zyra.

- C'të të fal?! - ndërroi ton tjetri. I ra pak zemërimi, por nuk u bë më miqësor. - Ku do të shkosh?! Merr dosjen dhe fillo nga e para! U morëm vesh?! Ti e di që nuk ke kohë për të humbur. Edhe vetë shoku Enver ta ka thënë. Nuk ke asnjë minutë për të humbur. Dhe përqendrohu mirë, mos na bëj daulle prej letre!

Jakup Cena vuri re për herë të parë mbi tryezën e sekretarit të parë dosjen me punën e tij. Dhe u befasua. Pra, ja ku fshihej gabimi i tij! Ai nuk u çudit. E kishte kryer me aq shpërfillje detyrën, sa duhej pritur gjithçka. Ai e pranoi vërejtjen heshturazi, me një ndjenjë të re respekti për shokët eprorë, që dinin ta tëharrnin aq mirë punën e keqe të të tjerëve. Por vazhdonte të mos e